

EYÜP'TE SÂDÎ TEKKELERİ

Dr. Hür Mahmut YÜCER

1967 yılında Tokat/Niksar'da doğdu.
1982'de Niksar Endüstri Meslek Lisesi'nden,
1988'de Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu.
1989'dan itibaren çeşitli şehirlerde öğretmen olarak çalıştı. 1994 tarihinde
"Meratibü'l-Vücûd Hakkında Üç Risâle" isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı.
1995-96 öğretim yılında Ankara Devlet Lisan Okulu'na devam etti.
1996 yılında başladığı doktora çalışmasını Aralık 2001'de
"XIX. Asırda Anadolu'da Tasavvuf" teziyle ikmal etti.
Akademik çalışmaları ve bildirileri çeşitli dergilerde yayımlandı.
Çevirileri de yayımlanan yazar evli ve üç çocuk babasıdır.
Üsküdar Esatpaşa İmam Hatip Lisesi'nde idareci olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Sâdîlik, XVIII. asrın başlarından itibaren İstanbul'a Abdusselâm Şeybânî (1165/1751)'nin temsil ettiği "*Selâmiyye*" ve Ebü'l-Vefâ-i Şâmî'ye nisbet edilen "*Vefâiyye*" adlı iki kol ile gelmiştir. Şehir hayatında hızla yaygınlık kazanarak XVIII. asırda beş olan tekke adedini XIX. Asırda yirmi üçe çıkartmıştır. Bu tekkelerden beşi de Eyüp bölgesinde bulunmaktadır.

Bu Çalışmada Eyüp'de kurulan *Mirza Baba (Etyemez) Tekkesi*, *Taşlıburun Tekkesi (Lagarî)*, *Balçık Tekkesi*, *Cafer Paşa Tekkesi*, *Mûsâ Çavuş (Kirpasî) Tekkesi*, Edirnekapı'da *Çakırağa Dergâhı*, *Abdulkadir Hâki Baba Zâviyesi*, *Hasîrizâde Tekkesi*, tanıtılmaya çalışılacaktır. Yine bu yedi tekkede postnişinlik yapmış bulunan Sâdî şeyhleri, halîfeleri, Sâdî kültürü araştırılmaya çalışılacak devlet erkânıyla olan ilişkilerine vurgu yapılacaktır.

1. GİRİŞ

Sâdîlik, 460/ 1068-69 senesinde Mekke'de doğup 575/1179-80'de Şam Akka yolu üzerindeki Cebâ köyünde vefat eden Sa'deddin Cebâvî (v.700/1300-1301) tarafından kurulmuştur¹. Sa'deddin Cibâvî'nin hayatı ve tarîkatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Tarîkat daha çok sözlü kültürle gelişerek yaygınlaşmıştır. Yazılı bilgiler ise birkaç sayfayı geçmeyecek kadar ve birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Gerek tarîkat kurucusu Şeyh Sa'deddin Cibâvî gerekse daha sonraki Şam Kubaybat Mahallesi'ndeki âsitâne şeyhleri hakkındaki bilgiler on altıncı yüzyıl kaynaklarında görülmeye başlanmaktadır.² Tarîkat âdâp ve erkânının sistemleşmesi ve gerçek gelişmesi ikinci Pîr Şeyh Muhammed Sa'deddin (ö.986/1578-79) ile başlamaktadır.

Şeybâniyye'nin bir kolu olan Sâdiyye, İkinci Pîr Şeyh Muhammed Sa'deddin'den sonra *Vefâiyye*, *Selâmiyye*, *Âciziyye*³, *Taglibiyye*⁴ adlı dört ana şûbeye ayrılmıştır.

XVIII. asrın başlarından itibaren İstanbul'a Abdusselâm Şeybânî (1165 / 1751)'nin temsil ettiği "*Selâmiyye*" ve Ebü'l-Vefâ-i Şâmî'ye (ö. 1170/1756) nisbet edilen "*Vefâiyye*" adlı iki kol ile gelmiştir. Selâmiyye Koska'daki *Abdusselâm Tekkesi*'nde, Vefâiyye ise Eyüp *Taşlıburun Tekkesi*'nde neş'et etmeye başlamıştır. Taşlıburun (Lagarî) Tekkesi kuruluş olarak daha önce gelmesine rağmen Sâdiyye'nin İstanbul'daki Âsitânesi Abdusselâm (Koğacı) Tekkesidir. Bursa'da da yine *Vefâiyye* yaygınlaşmıştır. Kastamonu'daki dört tekke ve Safranbolu'daki bir tekkenin hangi kola bağlı olduğu şimdilik meçhulümüz olmakla birlikte Afyon, Kütahya ve Elmalı civarında ana koldan Şeyh Es'ad'ın halîfeleri vasıtasıyla yaygınlaşmıştır⁶.

İstanbul'da Ahmed Münîb Efendi'nin *Mecmuâsına* göre yirmi üç adet Sâdî Tekkesi sıralanırken, bunlardan "*Şeyh Cafer Efendi*" ve Çavuşderesi'ndeki "*Seyfi Efendi Tekkesi*" arsa halinde gözükmektedir. Hüseyin Vassâf *Sefîne*'nin V. cildinin sonuna yaptığı listede on dört adet Sâdî Tekkesi sıralamaktadır⁷. *Rehber-i Tekâyâ*'da ise dokuzu harap halde otuz iki tekke ismi verilmekte⁸, dolayısıyla Ahmed Münîb Efendi'nin verdiği rakam doğrulanmaktadır. "*Abdusselâm (Kovacıdede) Tekkesi*", Kadı Çeşmesi'nde "*Âbid Çelebi Tekkesi*"⁹, Defterdar'da "*Balçık Tekkesi*", Eyüp "*Cafer Paşa Tekkesi*", Kasımpaşa "*Çiğirimdede Tekkesi*"¹⁰, Edirnekapı "*Çakırağa Dergâhı*"¹¹, Karagümrük "*Ejder Tekkesi*",¹² Yüksekaldırım *Fındıkzâde (Ahmed İshak) Tekkesi*"¹³, Üsküdar'da beş tekke,¹⁴ Tahtucular'da "*Ganî Efendi (Hallaç Baba) Dergâhı*", Kadıköy Kuşdili'nde *Hamidiye (Abdulkâki) Tekkesi*", Mevlevîhâne Kapısı "*Hasan Kudsî Efendi Tekkesi*"¹⁵, Sütlüce "*Hasırcızâde Tekkesi*", Halıcılar Köşkü "*İsâ Efendi Tekkesi*"¹⁶, Dâvud Paşa Kalesi'nde "*Kadem (Halil Hamid Paşa) Tekkesi*"¹⁷, Gümüşsuyu *Kantarcıbabâ Tekkesi*¹⁸,

1 Sadedin Cebâvî'nin nesli, Peygamberimizin hanımı Ümm-i Hânî'nin pederi İbn Mesud eş-Şeybî'ye ulaştığı için "*Şeybânî*" nisbesini almıştır. Yine Şam bölgesindeki Ceba Köyü'nde doğduğu için de "*Cebâvî*" olarak adlandırılmıştır. Tarîkata nisbeti babası ve dedesi yoluyla. Hayatının başlarında haydutluk yapmış babasının duasıyla kendini düzelterek seyr-i sülûka başlamıştır. Şam civarında bulunan dergâhında uzun yıllar hizmet etmiştir. Tekkesi sultan Abdulhamid tarafından tamir ettirilmiştir. *Evrâd-ı Usbâ-iyye*'si vardır. Tarîkat silsilesi şöyledir: Sâdedin Cebâvî, Mezdî el-Cibâvî, Yunus eş-Şeybânî, Ebu Bekir Hayrî'n-Nessâc, Ebu'l-Kasım el-Gürgânî, Ebu Osman el-Mağribî, Ebu Ali el-Kâtib, Ali er-Ruzbârî, Cüneyd el-Bajdâdî, Seriyû's-Sakâtî, Ma'rûf el-Kerbî, Ali b. Musa er-Rizâ, Musa el-Kâzım, Cafer es-Sâdık, Muhammed el-Bâkır, İmam Zeynelâbidin, İmam Hüseyin.

2 Seyyid Abdurrahman el-Hüseynî, *er-Risâletü'l-Mubammediyye fî'r-reddi ani's-sâdeti's-Sâdiyye*, AKtp., OE, nr. 158., (Bu eser bir özet için bkz. Hasan Receb Saka, *er-Ravzatü'l-bebiyye fî mâ yeteallaku bi't-tarîkatî's-sâdiyye* [y.y., t.y.] 63 s.) Ahmed b. Muhammed Veterî, *Ravzatü'n-nazirin ve bulasatu menakibi's-sâlibin*, Kabire: Matbaatü'l-Hayriyye, 1306, Harîrizâde, *Tib-yân*, II, (Sül. Ktp. İbrahim Efendi, 430-432), 129b. Tringham Sâdiyye'yi Rîfâiyye'nin bir kolu olarak kaydeder. bkz. Tringham, *The Sufi Orders*, (Oxford 1971) s. 280.

3 Süleyman Efendi, *Osmanlı Müellifleri'nde Sâdilîğin Âcizlik kolu kurucusu olarak kaydedilmektedir. Aslen İşkodralı olan Süleyman Efendi "Âcizî" lâkabıyla tanınmaktadır. Resmî ilimleri İstanbul'da okuduktan sonra tasavvufa intisap etmiştir. Şeyh Ebu'l-Vefâ'dan icâzet almıştır. Süleyman Efendi, 1150/1737-38'de Prizren'de vefât etmiştir. Büyük kısmı Türkçe, kalamı Arapça ve Farsça olan bir *Dîvânı*' vardır. Bursalı Mehmed Tâbir'e göre, Âcizlik koluna mensup Sâdîler, Edbemî (dört terklı) arâkiye giyerlerdi. Bursalı, a.g.e., I, 123-124, Metin İzeti, *Balkanlar'da Tasavvuf*, İstanbul 2004, ss. 223-229.*

4 Tağlibiyye Kolu'nun kurucusu olarak büyük Hambelî âlimi Abdulkâdir et-Tağlibî (ö.1135/1722) kabul edilir. Ancak bu kolun da esas erkânının oluşması Şeyh Abdulkâdir'in oğlu Şeyh Ömer zamanında olmalıdır. Şeyh Ömer et-Tağlibî b. Abdulkâdir, 1110/1698 tarihinde Şam'da dünyaya geldi. 1215/1800 tarihinde vefât ederek Dabâh'ta defn edilmiştir. Tağlibîlerin evi bu

gün Vakıflar Bakanlığına devredilmiştir. Abdurrezzâk Baytar, *Hilyetü'l-beşer*, II, c.1436.

6 Şeyh Es'ad Efendi'nin halifesi Şeyh Ali Beyrûti'den sonra Afyonlu Üçizâde Şeyb Mehmed Cemâli, Kütabyalı Evliyâzâde Şeyb İsmail Hakkı (1282/1865), Şeyb Yunus Hakkı (1302/1884) şeklinde bir kol neş'et etmiştir. Es'ad Efendi, Harîrizâde Kemâleddin Efendi'nin de şeybidir. Bkz. Şükrî, *Silsilenâme*, s. 15.

7 Vassâf, *Sefîne*, V, 270.

8 Yeşilzâde, *Rebber-i Tekâyâ*, s.26-29.

9 Fâtih İlçesi, Kadıçemesi Şeyh Resmî Mahallesi, Otlukçu Yokuşu'nda bulunmaktaydı. Abdullâb-ı İllâbî (897/1491)'nin halifelerinden Âbid Çelebi (903/1497-8) tarafından kurulmuşsa da uzun süre metruk kalmış ve Sâdiyye'den *Delî Şeyb* lakaplı Şeyb Hüseyin Hamdi Efendi (1257/1844) tarafından yeniden ibyâ edilmiştir. Hamdi Efendi, Taşlıburun Tekkesi'nden hilâfet almış ve Hasîrizâde Tekkesi şeybine dâmad olmuştur. Sâdi âyininin önce *Mesnevî* okutması nedeniyle buraya şeyh olacak kişilere, *Mesnevîbân* olması şartı getirilmiştir. İkinci bânîden sonra Şeyb Sa'deddin Efendi (1289/1872), Şeyb Mustafa Sıdkî Efendi (1308/1890) ve Şeyb Salâhaddin Bey oturmuştur. 1918 Fâtih yangınıyla ortadan kalkan tekke bir dâba yapılamamıştır. Tanman, "Âbid Çelebi Tekkesi", *DBİA*, I, 57.

10 Kasımpaşa, Camii Kebir Mahallesi, Refik Saydam Caddesi, Küçük Hamam Sokağı, 926 ada 1 parselde bulunmaktaydı. Asrın sonlarında Şeyb Cafer-i Sâdik Efendi (1317/1899) ve oğlu Şeyb Şeyb Halil Cemâleddin Efendi isimleri tespit edilebilmektedir. Albayrak, *a.g.e.*, s. 123, 156-157 nolu vesîka.

11 Edirnekapı, Salmatomruk civarında asrın başlarında kurulan Sa'diyyeden Çakır Ağa Tekkesi şeyhleri şöyledir: 1-Ejder Efendi halifesi Seyyid Edbem Sabri Efendi (1243/1827). 2-Ejder Efendi'nin bir başka Halifesi olup Medine'de vefat eden Ahmed Sabri Efendi (1255/1839). 3-Eyüplü Şeyb Hulûsi Efendi (1287/1870) 4-Şeyb Hulûsi Efendi'nin halifeleri Ali Haydar (1301/1883) ve Şeyb Hasan Efendi (1308/1890). Şükrî, *a.g.e.*, s. 15; Akbatu, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyibi*, III, s. 69; Özdamar, *a.g.e.*, s. 106.

12 Fâtih, Hatice Sultan Mahallesi, Uzunyol Sokağı, 2521 ada 30 parselde bulunmaktadır. (Özdamar, *a.g.e.*, s. 94) Bu asırda Tepedelenli Ali Paşa tarafından yaptırılan tekke meşihatında Şeyb Mustafa Celâleddin Efendi halifesi Ejder Mehmed Sıdkî (1244/1828), Sıdkî Efendi'nin oğlu Şeyb Ali Rızâ (1277/1860), Şeyb Fey-

Üsküdar Ahmediye'de *Malatyalı İsmail Ağa*, Şehremini'nde *Râşid Efendi*, Davut Paşa İskelesi *Sancaktar Tekkesi*¹⁹, Otakçıları'da "*Sır*", Okmeydanı "*Şeyh Cevher*", Eyüp "*Taşlıburun (Lagarî)*", Eyüp "*Mûsâ Çavuş (Kirpasî) Tekkesi*" bunların önde gelenlerindedir.

Bu listenin dışında olmak üzere asrın sonlarında başka Sâdi tekkelerinin kurulduğu da görülmektedir. Meselâ Şehremini Ca'fer Ağa Mahallesi'nde "Mehmed Râşid Efendi (İnâdiye) Tekkesi"²⁰ bunlardan birisidir.

I-İSTANBUL'DA YAYGINLAŞAN SÂDÎ KOLLARI A-VEFÂİLİK

Vefâilik, İstanbul'da faaliyet gösteren Sâdiğin ilk koludur. XVIII. asrın başlarında (1703 veya 1705)²¹ Şam'dan İstanbul'a gelen Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin halifeleri vasıtasıyla tarikat Mısır, Kırım, Balkanlar ve Bursa dolaylarında yaygınlık kazanmıştır.²² Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin, Şam'dan İstanbul'a gelmiş, çok kısa bir süre kaldıktan sonra yerine halifelerini bırakarak tekrar Şam'a dönmüş ve 1170/1756'da orada vefat etmiştir.²³

a. Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'den sonra Vefâiyye'yi yayan meşhur halifeleri şöyledir:

1-Eyüb Kadısı Hüseyin Efendi (ö.1149/1736-37)²⁴.

2-Ali Hulûsî Efendi (ö.1197/1783); Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin ikinci halifesidir.²⁵

3- Muhammed Ziyâd Efendi (ö.1205/1790-91)²⁶.

4-Hüseyin Efendi (ö.1181/1767)²⁷

5-Şeyh Süleyman Aczî el-Pirizrenî (ö.1150/1737-38). Tarikatı Balkanlar'da yaygınlaştırmıştır.

6- Seyyid İsmail el-Kâni el-Aksarâyî el-İstanbulî

7- Zincirî Şeyh Ali el-Bursevî. Tarikatı Bursa'da yaygınlaştırmıştır.

8- Şeyh Süleyman İbn İbrahim Halebî. Tarikatı Halep'te yaygınlaştırmıştır.

9- Şeyh Ali Nureddin el-Cerrâhî. İstanbul'dadır.

B-SELÂMİLİK

Selâmilik, Abdüsselam Şeybânî'ye nisbet edilen bir Sâdîlik koludur. İstanbul'a Vefâilik kolundan sonra girmiştir.²⁸

Kol kurucusu olarak kabul edilen Abdüsselam Şeybânî (ö.1165/1751-52) Şam'da doğmuştur. Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Nesebi ve tarikat silsilesi Sâdiğin kurucusu Sâdeddin el-Cibâvî eş-Şeybânî'ye ulaşmaktadır.²⁹

Abdüsselâm Şeybânî, Vefâilik kolu kurucusu Şeyh Ebu'l-Vefâ eş-Şâmî ile birlikte İstanbul'a gelmiştir. Koska'daki Papaz-zâde Mustafa Çelebi Dergâhı (Abdüsselâm Tekkesi) postnişinliğine 1126/1714'te "*irâde-i seniye*" ile ikinci postnişin olarak tâyin edilmiştir.³⁰ Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin aksine İstanbul'a geldikten sonra geri dönmemiş ve Abdüsselâm Tekkesi postnişinliğini üstlenmiştir. Tarikat hiyerarşisi içinde bir kol kurucusu olarak temsil ettiği statü gereği meşihatında bulunduğu tekke, tarikatın İstanbul'daki âsitanesi sayılmıştır.³¹

Abdüsselâm Şeybânî, devrin âlimleri ve şeyhleri nezdinde saygın bir şeyhtir. Nitekim, vâizlik yaptığı Ayasofya Camii'nde pîrinin adı yazılı bir levhayı astracak ve Kadir geceleri başta Sâdîler olmak üzere, bütün tarikat erbâbına bu camide zikir yapmalarına imkan sağlayacak kadar nüfuz sahibi idi.³²

Abdüsselâm Şeybânî, on dört yıl bu görevde bulunduktan sonra yerini oğlu Mehmed Gâlib Behceddin'e bırakmıştır.³³ Bundan sonra Abdüsselâmî Tekkesi'nde postnişin olan şeyhler şöyledir:

3-Mehmed Gâlib Efendi (Büyük),

4-Şeyh Mustafa Haydar Efendi (ö.1206/1791-92)

5-Kolancı (Şamlı) İbrahim Sabri Efendi (1221/1806)³⁴

6-Şeyh Mehmed Emîn Elfî Efendi (1251/1835)³⁵.

7-Şeyh Mehmed Gâlib Efendi (Küçük) (1279/1862)³⁶;

8-Gâlib Efendi'nin vefatıyla İzmir Emir Sultan Dergâhı'nda medfûn, Yenişehir Sâdî Dergâhı şeyhi Mehmed Efendi'den tarîkat terbiyesi gören oğlu Yahyâ Efendi (1329/1911), postnişîn olmuştur³⁷.

Vefâîlik kolu tarafından gerçekleştirilen tarikat faaliyetlerine karşın, Selâmîlik kolu, Abdüsselâm Tekkesi'nde temsil edilmiş ve aynı zamanda Sâdîliğin âsitanesi olması sıfatıyla da tarikatın merkezî yönetimini üstlenmiştir. Sâdîliğin merkezî yönetim modeline dayanan bu yapılanmasını, Kâdirîlik, Rifâîlik ve Bedevîlik'de de görmek mümkündür. Abdüsselâm Tekkesi'nin bir başka özelliği ise Sâdîlik tarafından kurulmayıp, Halvetîlikten devralınmış olmasıdır.³⁸

Burada kaydedilmesi gereken diğer bir husus da, hem Abdüsselâm Şeybânî'nin hem de oğlu Mehmed Gâlib Behceddin'in ölünceye kadar meşihatte kalmamaları ve belli bir yaşa geldikten sonra meşihatı bırakmalarınıdır. Bu ise, diğer tarikatlarda pek rastlanmayan bir husus olarak dikkati çekmektedir.

Abdüsselam Şeybânî, Halvetî-Cerrâhî pîri Şeyh Seyyid Mehmed Nûreddin Cerrâhî'nin halifelerinden Sertarikzâde Şeyh Mehmed Emin Efendi'ye (1686/1759) intisap etmiş ve teberrûken Cerrâhî tâcı giymiştir.³⁹

EYÜP'DE SÂDÎ TEKKELERİ VE SÂDÎLİK

A- SÂDÎ TEKKELERİ

1-Taşlıburun Tekkesi (Lagarî)

İstanbul'daki ilk Sâdî Tekkesi olma özelliği taşıyan Taşlıburun Tekkesi, Eyüb İlçesi, Silahtar Ağa Caddesi, Bahariye Mevlevîhânesi'nin karşısında idi.⁴⁰

Tomâr-ı Tekâyâ'ya göre Emir Buhârî

halîfesi Şeyh Muslihiddin Mustafa (ö.960/1552) buranın ilk şeyhidir. Muslihiddin Efendi'den sonra bir asır kadar tekkenin postnişînleri tesbit olunamamaktadır.

2-Zakir Şükrî'nin kaydına göre XVII. asrın ikinci yarısında Eyüp'te, "Lagarî" lâkabıyla tanınan Belgradlı Mehmed Efendi (ö.1093/1682)⁴¹ tarafından ikinci defa kurulmuş ve kısa bir süre Rumeli Melamîlerinin toplandıkları bir merkez haline gelmiştir. Ahmed Muhyiddin Efendi'nin kaydına göre ise Lagârî Mehmed Efendi bir Nakşî şeyhidir. Ayvansarâyî, Belgradlı Mehmed Efendi'nin vefâtından sonra, tekke meşihatının bir süre adları tespit edilemeyen Bektaşî şeyhleri yönetiminde kaldığını kaydeder.

Gözoğlu Şeyh Hüseyin Efendi (ö.1151/1738) ile birlikte XVIII. asrın başlarından itibaren Sa'diyye'nin Vefâiyye Kolu'na mekânlık etmiştir. II. Mahmud döneminde tekke yeniden inşa edilmiş ve pâdişâhın âyini izlemesi için kafesli bir bölüm ile Aralık İskele Sokağı'na bakan köşeye ahşap bir cümle kapısı yaptırılmıştır⁴².

Hüseyin Efendi Sinânî şeyhidir. Ceddi Hasan Efendi'nin halife-i hulefâsıdır. Taşlıburun Tekkesi'nde âyin-i Sinânî icrâ ederken felç geçirmiş, bir hayli sıkıntı çekmiştir. *Tomâr-ı Tekâyâ'nın* ve *Sefîne'nin* kaydına göre, Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin İstanbul'a geldiği günlerde, Eyüb Kadısı Hüseyin Efendi'yi okuması için Taşlıburun Tekkesi'ne davet etmişler. Ebu'l-Vefâ tekkeye girince Hüseyin Efendi'nin kolundan tutmuş, hiç hasta olmamış gibi ayağa kaldırmıştır. Hüseyin Efendi, Ebu'l-Vefâ'nın duâ ve himmetinden dolayı ona intisap etmiştir. "Gözoğlu" ve "Eyyûbî" lâkablariyle da tanınan Hüseyin Efendi, seyr u sülükünü tamamladıktan sonra, tekkede Sâdî âyinleri yapmaya başlamıştır.⁴³

Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin üç halifesinden birincisi olan Hüseyin Efendi, Taşlıburun

zullab Efendi (1293/1876) ve Şeyh Hakkî Efendi. A. Muhyiddin, *Tomâr*, s. 95, Z. Şükrî, *a.g.e.*, s. 70, Akbatu, *a.g.m.*, V, s. 106.

¹³ 1217/1802 tarihinde yapılmıştır. Şeyh Ahmed İsbak Efendi (1226/1811), Karabacak Şeyh Ali Hulûsi Efendi'nin balîfesi Seyyid Fındıkzâde Ahmed Râşid Efendi (1244/1828), Râşid Efendi'nin balîfesi Şeyh Osman Nûrî Efendi (1270/1853), Nûrî Efendi'nin oğulları Ali Haydar Efendi (1285/1868), Şeyh Ahmed Şemsî Efendi (1310/1892) ve Şeyh Mehmed Ârif Hilmi Efendi (1327/1909) sırasıyla meşihâta geçmiştir. Z. Şükrî, *a.g.e.*, s. 62. Ayrıca bkz. M. Süreyyâ, *Sicilli*, I, 283

¹⁴ Üsküdürlü Sâdî Tekkeleri için bkz. H. Mahmut Yücer, "Sâdîlik ve Üsküdar'da Sâdî Tekkeleri", *Üsküdar Sempozyumu II*, 12-14 Mart 2004.

¹⁵ Zâkir Şükrî Efendi'nin *Mecmu'âsı'nda* "Melevîhâne kapısı civarında Mimâr Acem Kurbünde Şeyh Matrak Sâdî adıyla geçen dergâh diğer kayıtlarda Arabzâde Tekkesi olarak zikredilmekte ve 1251/1835'de inşa edildiği söylenmektedir. Tekke meşihâtı şu şekildedir. Şeyh Matrak Hasan Mısırlı (1260/1844), 2-Şeyh Abdurrahman Hıfzî Efendi (1265/1848'de tekkeден ayrıldı 1280/1863 senesinde vefat etti). Bundan sonra meşihâta Rifâtî şeyhleri geçse de üç postnişîn sonra tekrar Sâdiyye'den Şeyh İbrahim Atâullah Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Nûrî Efendi (ö.1 Mubarem 1302/24 Ekim 1884), Şeyh Osman Nihad Efendi (ö.1312/1894) ve oğlu Mustafa İzzî Efendi ile aslı tarikatına intikal etmiştir. Ancak Rifâtî postnişînler döneminde de Sâdî âyinleri yapılmaya devam etmiş olmalıdır. Şükrî, *a.g.e.*, s. 48; Özdamar, *a.g.e.*, s. 118.

¹⁶ Hasan Halife Maballesi, Vatan ve Halıcılar Caddesi'nin keşiştiği köşede bulunmaktadır. "Kilise Tekkesi" olarak ta bilinmektedir. Halvetiyye Dergâhı olarak vakfedilmiş daha sonra Sâdiyye meşâyibi eliyle idare edilmiştir. Postnişîn listesi şimdilik bilinmemektedir.

¹⁷ 1199/1784 tarihinde Davutpaşa İskelesi olarak bilinen Samatya Kasağı İlyas Maballesi'nde Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın binâ ettiği (*Fatih Camileri*, 282, Tanman, "Kadem-i Şerif Tekkesi", *DBİA*, IV, s. 327-28) Sâdiyye'den Kadem-i Şerif Tekkesi şeyhleri şöyledir: Sultan II. Ahmed tarafından Sûr-ı Hümayûn münasebetiyle İstanbul'a davet edilen Şamlı Şeyh Ebu'l-Vefa Hazretlerinin balîfesi Şeyh Mehmed Ziyâd Efendi (1205/1790) ilk postnişîn olarak tayin edilmiş yerine oğulları, Seyyid Ahmed Efendi (?), Seyyid Abdurrahman Efendi

(?), Seyyid Mehmed Efendi (?) ve Seyyid Abdullatif Efendi (1267/1850), Abdullatif Efendi'nin oğlu el-Hâc Ahmed Ağâb Efendi (1293/1876) (Âgâb Efendi için bkz. Vassâf, *Sefîne*, I, 379), Âgâb Efendi oğlu Şeyb İsmail Bedreddin Efendi (1332/1913) geçmiştir. (Zâkir Şükrî, *a.g.e.*, s. 20-21, Akbatu, *a.g.m.*, IV, 74; Özdamar, *a.g.e.*, s. 135.) Tekkenin son şeyhi 1332/1913'te posta geçen Âgâb Efendi'nin diğer oğlu Abdullatif Salabaddin Efendidir. Biyografisi için bkz. İ. Kara, "Meclis-i Meşâyih, Ulemâ-Tarikat Münâsebetleri", s. 201-202.

18 Şeyb Mustafa Şükrî Kantârî (ö.1261/1844) Oğlu Şeyb Hüseyin Sukâtî Efendi (ö.1284/1867), Oğlu Hâfız Mehmed Sâdik Efendi (ö.1318/1900), Girişli Şeyb Bekir Lütfî (ö.1301/1883), oğlu Abdulkâdir. A. Muhyiddin, *a.g.e.*, s. 205.

19 Koca Mustafa Paşa'da Yedikule'ye giden caddenin sağ tarafında bulunmaktadır. XIX. asrın başlarından itibaren Sancaktar Hayreddin Mescidine Sâdiyye Meşihâti konularak tekke oluşturulmuştur. Burada Seyyid Hâfız Mustafa Efendi (Aynur, *Sâliba Sultan*, 34, nr. 26), Şeyb Rifat Efendi (A. Münib, *Mecmuâ-i Tekâyâ*, 7) ve Şeyb Sadeddin Efendi (Vassâf, *Sefîne*, V, 270; Mustafa Sâdedin Efendi'nin biyografisi için bkz. İ. Kara, "Meclis-i Meşâyih, Ulemâ-Tarikat Münâsebetleri", s. 202) isimleri tespit edilebilmektedir. Şu anda Cami olarak kullanılmaktadır. Tamman, "Sancaktar Hayreddin Mescidi ve Tekkesi", *DBİA*, VI, 448-49.

20 Kurucu Şeyb Mehmed Râşid Efendi'den sonra 1313/1895 senesinde yerine oğlu Hâfız Mehmed Âkif Efendi geçmiştir. Albayrak, *a.g.e.*, s. 81, 73 nolu vesîka.

21 Vassâf, *a.g.e.*, I, 342.

22 Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin bayatı ve silsilesi için bk. Mubibbî (1111/1699), *Hulâsatü'l-Eser*, c.I, s.152-154; Vassâf, *a.g.e.*, I, 363.

23 Vassâf, *a.g.e.*, I, 342.

24 Vassâf, *a.g.e.*, I, 342; Işın, "Sâdîlik", *DBİA*, VI, 392; Tabîbzâde, *Silsile-nâme*, s. 16. Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin üç halifesinden birincisi olan Hüseyin Efendi, Taşlıburun Tekkesi meşihatini üstlenerek Sâdîliğin Vefâilik kolunun İstanbul'daki ilk faaliyetini başlatmıştır. Adı geçen tekke bu dönemden itibaren sonuna kadar Vefâiliğe bağlı kalmıştır. (İstanbul'daki ilk Sâdî Tekkesi olma özelliği taşıyan Taşlıburun Tekkesi, Eyüb Sultan, Silabtar Ağa Caddesi 41 ada, 7 parselde bulunmaktadır. 974/1566'da Fatih devri ricâlından Lâgarî Mehmed Efendi (ö.1093/1682) tarafından inşa edilmiştir. bk. Ayvansarayî, *a.g.e.*, I, 259; Özdamar, *a.g.e.*, s. 37.)

"Dedi târihin Lebîbâ, harf-i cevber-dâr ile

Tekkesi meşihatini üstlenerek Sâdîliğin Vefâilik kolunun İstanbul'daki ilk faaliyetini başlatmıştır. Adı geçen tekke bu dönemden itibaren sonuna kadar Vefâiliğe bağlı kalmıştır.

"Dedi târihin Lebîbâ, harf-i cevber-dâr ile Şeyhimiz Seyyid Hüseyin'nin kabridir me'vâ-yı nûr" mısraının delâlet ettiği 1149/1736-37'de⁴⁴ vefât eden Hüseyin Efendi, müstakil bir türbeye defnedilmiştir.

4-Çelebi Şeyh Abdurrahman Efendi (ö.1169/1755-56), Hüseyin Efendi'den sonra Taşlıburun Tekkesi'nin dördüncü sıradaki meşihatini üstlenen Abdurrahman Efendi (ö.1169/1755-56),⁴⁵ Şeyh Yusuf Efendi'nin oğludur. Abdurrahman Efendi aynı zamanda, İstanbul'da Sâdîlik mensupları arasında "Çelebizâdeler" olarak tanınan şeyh ailesinin de kurucusudur. Abdurrahman Efendi, Gözoğlu Hüseyin Efendi'nin halîfesidir.⁴⁶

Aynı aileye mensup Çelebizâde Mehmed Saîd Efendi de, bir Kâdirî merkezi olan Remlî Tekkesi'nde ilk Sâdî meşihatini temsil eden Kolancı Şeyh İbrahim Sabri Efendi'den sonra posta geçerek XIX. asrın başlarına kadar burada Vefâiliği temsil etmiştir.⁴⁷

5-Süleyman Sıdkî Kırîmî Efendi (1191/1777) - (ö.1197/1783) Çelebi Abdurrahman Efendi'nin halîfesidir. Öncele ri devlet memuru olarak vazife yapmaktaydı. Bir kaç arkadaşıyla birlikte hem-hâl oldukları bir meczûbun kendilerine, bir istekleri olup olmadığını sorduğunda, arkadaşlarının her birinin dünyevî bir makam istedikleri; Süleyman Sıdkî'nin ise bir mürşid-i kâmil talep ettiği rivâyet edilmektedir.⁴⁸

Bir süre sonra Kırım'da Ruslar'a karşı cihad ilan edilince, Süleyman Sıdkî de ordu ile birlikte Kırım'a gitmiş, ancak bir süre sonra ordudan ayrı düşmüş ve zor durumda kalmıştır. Bu sırada Kırım'da bulunan

keşfi açık bir Sâdî şeyhi, müridlerinden birisini Sıdkî'ye göndermiş ve yanına getirmiştir. Bir müddet yanında kalarak seyr u sülûk gördükten sonra şeyhi, Süleyman Efendi'ye, "Oğlum sen İstanbul'da Eyüp'de Taşlıburun Tekkesi'ne git, Abdurrahman Efendi'nin hizmetine gir ve onun terbiyesi altında kendini yetiştir" demiştir.⁴⁹

Bunun üzerine Süleyman Sıdkî Efendi, İstanbul'a gelmiş ve Abdurrahman Efendi'nin hizmetine girmiştir. Seyr u sülûkünü tamamlayarak halîfesi olmuştur. Süleyman Sıdkî Efendi'nin oğlu İsmail Necâtî ile dâmadı Şeyh Mustafa İzzî Efendi de, bu dönemde Vefâiliği temsil eden şeyhlerdendir.⁵⁰

6-İsmail Necâtî Efendi (ö.1204/1789-90) seyr u sülûkünü babasından tamamlamıştır. Taşlıburun Tekkesi'nde altıncı postnişin olarak kısa bir süre vazife yapmıştır. Meşihâti vekâleten halîfesi Salih Efendi'ye terkederek inzivâyâ çekilmiştir. Bu sırada cezbe-i Rahmân'a mazhâr olmuş ve bu hâl üzere iken, 1204/1789-90'da vefât etmiş ve tekkede babasının yanına defnedilmiştir.⁵¹

7-Şeyhülhac Ahmed Eyyûbî Efendi (ö.1231/1815). Süleyman Efendi'nin halîfesidir. Baba Haydar Camii'nde Sâdî usûlünce icrâ-yı âyin ederken İsmail Necâ Efendi'nin bu şekilde vefat etmesi üzerine yerine geçmiştir. II. Mahmud'un saltanatının ilk yıllarında tekke yenilenmiş, kafesi hümayûn eklenmiştir. Şeyh Ahmed Efendi hac yolunda vefat etmiştir.⁵²

8-Şeyh Süleyman Sıdkî Efendi (18 Safer 1308/9 Kasım 1890). Babası vefat ettiğinde on yaşında bulunuyordu. Tekkeye önce babasının halîfelerinden Faslı Şeyh Salih sonra Fındıkzâde Raşid Efendi vekalet etmiştir. 1232/1816 tarihinde Fındıkzâde Raşid Efendi'den hilâfet almıştır. 1299/1881 tarihinde oğlu Mehmed Sadedin Efendi dünyaya gelmiştir. A. Muhyid-

din Efendi'nin kaydına göre son zamanlarında MM.'a âzâ tayin edilmiş, vefatında dergâhına defn olunmuştur.

9-Mehmed Sadeddin Efendi 1299 / 1881'de dünyaya gelmiştir. Babasının vefatında on bir yaşında bulunuyordu. Tekkeye Kırmılı şeyh Zakir Hacı Hafız Efendi vekil tayin edilmiştir. Babasının halifelerinden Selanikli Şeyh Rifat Efendi tac giydirmiş, Hallaç Baba Dergâhı şeyhi Ali Fakrî ve Ejder Baba Dergâhı şeyhi Hakkı Efendi rehber olmuşlardır. Şeyh Sadeddin Efendi (ö.1319/1901)'da genç yaşta vefat etmiştir.⁵³

Tekkenin geçirdiği en önemli tamir 1906 yılına rastlar. 20 Rebiulevvel 1324/ 14 Mayıs 1906 tarihli Şûrâ-yı Devlet mazbatasında, tamirat işinin 13. 356 kuruş bedelle müteahhide verilmesi kaydı vardır. Ancak sekiz ay sonra ek binaların da tamirat kapsamına alınmasıyla tekke 17655 kuruş bedelle Kostı Avram Kalfa'ya ihale edilmiştir. Tekkenin tevhidhânesi üç katlı olarak yeniden inşa edilmiş ve bina 1333/1914'ten Mütareke'nin ilk günlerine kadar I.Kolordu'nun emrine verilmiştir. Şeyh dairesi 1960'da yıktırılan Taşlıburun Tekkesi'nden günümüze yalnız hazîresi ve arsası üzerine yapılan apartmanlar kalmıştır⁵⁴.

Taşlıburun Tekkesi'nden üç ayrı görünüş

Şeybimiz Seyyid Hüseyin'in kabridir me'vâ-yı nûr" mısraının delâlet ettiği 1149/1736-37'de (Tabibzâde, Hüseyin Efendi'nin vefât tarihini 1151/1738-39 olarak kaydetmektedir. bk. *Mecmûa*, s. 57.) (Ayvansarâyî, *a.g.e.*, I, 259; Vassâf, *a.g.e.*, I, 343.)

25 Hocazâde, doğum tarihini 1125/1713 olarak kaydetmektedir. bk. *a.g.e.*, s. 147. Şeyb el-Hâc Ali Hulûsî Efendi, 1127/1715'te İstanbul'da doğmuştur. Tabibzâde'nin *Mecmûa-i Tekâyâ'sında* "Karabacak" ve "Etyemezâde" (Tabibzâde, *Mecmûa*, s. 61.) Bandırmalızâde A. Münib Efendi'nin *Mecmûa-i Tekâyâ'sında* ise "Karabacak-ı Velî" lâkablaryla anıldığı kaydedilmektedir.

Ali Hulûsî Efendi, Şam'da Sâdî şeyblerinden Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'ye (ö.1140 /1727-28) intisap ederek seyr u sulâkünü tamamlamış ve halifesi olmuştur. 1162 /1748-49'da İstanbul'a dönmüş ve Sâdîliğe bağlılığı Mirzâ Baba Tekkesi'nde birinci postnişin olarak görev yapmıştır. Ali Hulûsî Efendi, 6 Cemâziyelâbir 1197/9 Mayıs 1783'te vefât etmiştir. (Tabibzâde, aynı yer, Hocazâde, vefât tarihini 1196/1781-82 olarak kaydetmektedir. bk. *a.g.e.*, s. 147.) Şeyb İbrâhim Sabri Efendi (ö.1221/1806), Abdüsselâm Tekkesi postnişinlerinden Kolancı Ali Hulûsî Efendi'nin halifesidir. (Tabibzâde, *a.g.e.*, s. 49.)

26 Ebu'l-Vefâ-i Şâmî'nin bilafet verdiği üçüncü Vefât şeyhi, el-Hâc Seyyid Mubammed Ziyâd Efendi (ö.1205/1790)'dır. Samatya'da kuruluşundan itibaren 1925'e kadar Sâdîliğe bağlı kalan Kadem-i Şerif Tekkesi'nin kurucusudur.Şam yakınlarında bulunan ve Kadem köyündeki, içerisinde "kadem-i şerif" in de bulunduğu mescidi yaptırmıştır. Sultan I. Abdülhamid'in İstanbul'a davet etmesi üzerine, 26 Cemâziyelâbir 1198/17 Mayıs 1784'te "kadem-i şerif" i başının üstüne koyup yürüyerek İstanbul'a getirmiş, bu nedenle çok büyük hürmet ve itibar görmüştür. (Vassâf, aynı yer, Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi*. Sultan I. Abdülhamid, İstanbul 2001, s. 74.) Kadem-i Şerif Tekkesi'nin bulunduğu arsada önceleri Kapıcıbaşı Konağı vardı. Sadrazam Halil Hamid Paşa (ö.1200/1785) derhal bu arsayı satın almış ve üzerine tekke yapılmak üzere vakfetmiştir. 1190/1776'da tekkenin inşaatı tamamlanmış ve Mubammed Ziyâd Efendi'ye teslim edilmiştir. Tekkenin ilk postnişini olan Mubammed

Balçık Tekkesi

Ziyâd Efendi, Kadem-i Şerif Tekkesi'nde ömrünün sonuna kadar insanlara ilim öğretmekle meşgul olmuştur. Perşembe günleri Bâbiâli tatil olduğunda, sadrazam ve devletin ileri gelenleri, tekkeye gelir, icrâ olunan âyini seyredeler, Ziyâd Efendi'nin sobbetini dinlerlerdi. Kandil ve arife gibi mübarek günlerde, kadem-i şerifin bizzat şeyb tarafından ziyaret ettirilmesi vâkıfın şartı idi. İstanbul'a gelmeden önce evliliğini Şam'da gerçekleştiren Mubammed Ziyâd Efendi'nin Ahmed, Abdurrahman ve Mubammed adlarında üç evlâdı olmuştur. Ayrıca, İstanbul'a geldikten sonra Sadrazam Halil Hamid Paşa da kendisine bir câriye bediye etmiştir. Bu câriyeden de Abdüllatif adında bir oğlu ile bir kerimesi dünyaya gelmiştir. Mubammed Ziyâd Efendi, 1205/1790'da İstanbul'da vefât etmiş ve şeybliğini yaptığı tekkenin babçesine defnedilmiştir. Vassâf, *Sefîne*, I, 364.

27 "Lebib" veya "Lebibâ" lakabıyla tanınan Hüseyin Efendi, Şamlı Ebulvefâ İbrahim Efendi'nin halifesidir. (Tabibzâde, *Silsilenâme*, aynı yer.) Anadolu kadılarından. 1181/1767'de vefât etmiştir. Üsküdar'da Seyyid Ahmed Deresi'nde medfundur. Vassâf, *a.g.e.*, I, 340.

28 Selâmîliğin silsilesi şu şekildedir: Şeyb Abdüsselâm Şeybânî » Şeyb İbrahim el-Meydânî » Şeyb İsmail » Mustafa el-Meydânî » Şeyb Sadeddin-i Asfar » Şeyb Mubammed Sadeddin » Şeyb İbrahim » Şeyb Mûsâ » Şeyb Sadeddin-i Sâni » Şeyb Ahmed » Şeyb Hüsnü » Şeyb Hasan » Şeyb Mubammed » Şeyb Ali el-Ekred » Şeyb Ebûbekir » Şeyb Ali el-Ekred » Şeyb Mubammed Şemseddin » Şeyb Sadeddin Cebâvî eş-Şeybânî. bk. Vassâf, *a.g.e.*, I, 339.

29 Vassâf, aynı yer, Tabibzâde, *Silsilenâme*, s. 16.

30 Vassâf, *a.g.e.*, I, 338; Tabibzâde, *Mecmûa*, s. 49.

31 Koçu, "Abdüsselâm Tekkesi", *İst. A*, I, 167; "Abdüsselâm Tekkesi (Kovacı Dede Tekkesi)", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, I, 214-216; Tanman, "Abdüsselâm Tekkesi", *DİA*, I, 302-303; a.mlf. "Abdüsselâm Tekkesi", *DBİA*, I, 56-57. İstanbul'a ilk defa "Kıyâmî" tarikat getirdiği için diğer meşâyibin tensibiyle "devrânî" zikir yaptıran Nüreddin Cerrâhî halifelerinden Sertarikzâde Şeyb Emin Efendi'ye intisâb ederek teberriken hilâfet almıştır. Bundan sonra Selâmiyye Kolu'na bağlı tekkelerde *ilbâs-ı tâc ve ilbâs-ı post* merâsimlerinde bir Cerrâhî şeybinin rehberliği gelenek hâlini almıştır. Tanman, *aynı yerler*. İsm. "Sâdilik", *DBİA*, VI, 393.

2-BALÇIK TEKKEŞİ

Eyüp İlçesi'nde 863/1458 tarihinde Dâruhâdis olarak kurulmuş zaman içerisinde harap düşünce bu defa Gazi Tiryaki Hasan Paşa (ö.1020/1611) tarafından 1000/1591-92'de mescide dönüştürülmüş, imamlığına Halvetiye'nin Sünbülîyye kolundan Mahmud Efendi getirilmiş, mescid-tekke niteliği kazanmıştır⁵⁵. Mahmud Efendi âsitâne şeyhi Yakub Efendi'den müstahleftir.

2-Yerine II. Mahmud Efendi (ö. 1128/1715) geçmiştir.⁵⁶ Yakub Germiyânî'nin (ö.979/1571) halifelerinden Mahmud Efendi (ö.1018/1609-10)'den sonra Balçık Tekkesi'nin ikinci sırada postnişinliğini üstlenmiştir. Mahmud Efendi "*sülûk-ü ş-şer'atî*" terkininin delâlet ettiği 1128/1715-16'da vefât etmiş ve zâviyenin mahfeli altına defnedilmiştir. Aynı hazirede Tiryaki Hasan Paşa'nın akrabaları da medfundur.

3-Abdullah Efendi (ö.1155/1742-43)⁵⁷: Şeyh Mahmud Efendi'nin oğlu olan Abdullah Efendi üçüncü postnişin olarak Balçık Tekkesi'nde görev yapmıştır. "Tekye-i tarikat" terkininin delâlet ettiği 1155/1742-43'te vefât etmiş ve pederinin yanına defnedilmiştir.

4-Abdülganî Efendi (ö.1201/1787)⁵⁸: Şeyh Abdullah Efendi'nin oğlu olan Abdülganî Efendi, dördüncü postnişin olarak Balçık Tekkesi'nde vazife yapmıştır. Zamanında tekkenin zengin fakir misafirleri-

nin eksik olmadığı, bir çok cemiyet tertip edildiği rivayet edilmektedir.

5-Abdulgani Efendi'nin 6 Cemâziyelevvel 1201/24 Şubat 1787'de vefâtından sonra tekkenin meşihatını, "Kadinzâde" olarak meşhur olan Şeyh Feyzullah Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Abdurrahman Efendi (ö.1225/1810) üstlenmiştir. O da aynı hazirede medfundur.

6-Altıncı olarak, Kanbur Şeyh Salim Efendi zâviyenin olmuş. Cumartesi günleri kuuden zikirlerle devam etmekle birlikte son zamanlarında tekke kapalı kalmıştır. 14 Rebiulevvel 1234/12 Aralık 1818'de vefat etmiştir.

7-Yedinci Postnişin Salahaddin Uşşâkî halifesi Debbâğlar yazıcısı Mehmed Sâdik Efendi'nin (ö.22 Zilkâde 1242/17 Haziran 1827) meşihâtı süresince (1818-1827) Uşşâkîliğe bağlı kalmış, bundan sonra Sa'diliğe geçmiştir⁵⁹.

Sicill-i Osmânî yazarı, Sâdik Efendi'nin *Târik-ı Şemsiye*'den olduğunu ve hasta iken tekkeyi mütevelliliği ile birlikte iki bin kuruşa Sa'diyye'den Mehmed Emin Efendi'ye sattığını söylemektedir ki aynı bilgiler *Hadîka* da da bulunmaktadır⁶⁰.

8-Mehmed Emin Efendi hilâfetini Taşlıburun Tekkesi şeyhi Sâlih Efendi'den almıştır. Eyyüb el-Ensârî türbedarlığı yapmış 4 Muharrem 1243/28 Temmuz 1827'de tekkeyi açmış Zilkâde 1257/Aralık-Ocak 1841'de vefat etmiştir. Kendi zamanında padişah emriyle tekke yenilenmiştir⁶¹.

3-CAFER PAŞA TEKKESİ

Eyüp, Kalanderhâne Caddesi üzerinde 57 numarada, bir medrese ve türbeden oluşan külliye içerisinde bulunan Ca'fer Paşa (*Hacı Yahyâ Kâdirî* veya *Kırîmi*) Tekkesi, XIX. asrın ortalarına kadar Kâdirî meşîhâtına bağlı kalmakla birlikte, asrın ikinci yarısından itibaren Sa'dî meşîhâtına geçmiştir.

1249/1833'da Seyyid Hasan Efendi (Kadirî)⁶², 1289/1872'da Süleyman Efendi b. Mehmed, 1301/1883'de 1341/1922'de Mehmed Sâlih Sırrı Efendi (Sa'dî) postnişîn olmuştur.⁶³ M. Süreyyâ *Sicill-i Osmânî*'de, Eyüp'te Sa'dîye'den Câfer Paşa Dergâhı şeyhleri olarak Mustafa Efendi

(1255/1839), Kırımlı Süleyman Avnî Efendi (ö.1287/1871) isimlerini kaydeder.⁶⁴

4-MÜŞÂ ÇAVUŞ (KİRPÂSİ) CAMİİ-TEKKESİ

Düğmeciler Caddesi, Bıçakçı Ömer Sokak, 199 ada, 1 parsel üzerinde bulunmaktaydı.⁶⁵ Mescidin banisi Musa Çavuş'un kimliği meçhuldür. İlk defa adı geçen mescit içerisinde Sâdiye'den Şeyh Emîn Efendi⁶⁶ halîfesi Mustafa Tevfik Kırpâsî (ö.1234/1818) âyin-i sâdiyye icrasına başlamıştır. Tevfik Kırpâsî Hoca Neş'et Efen-

Cafer Paşa Tekkesi'nden üç ayrı görünüş

32 Azamat, "Abdüsselâmiyye", *DİA*, I, 303-304.

33 Meşîbata tayinleri ile ayrılımları arasında toplam on dört sene, ayrıldıktan sonra vefatına kadar yirmi beş sene geçmiştir. Vassâf, *a.g.e.*, I, 338-339, Azamat, "Abdüsselâmiyye", *DİA*, I, 303. Abdüsselâm Şeybânî, Bayezid'de Sekbanbaşı Yâkub Ağa Maballesinde mefundur. bk. Galitekin-Yurdakul, *İstanbul Türbeleri* s. 95, nr. 321.

34 Vassâf, *a.g.e.*, I, 340, Azamat, "Abdüsselâmiyye", *DİA*, I, 304.

35 Deriden su kovası dikmekle geçimini temin ettiği için tekke "Kovacı Tekkesi" adıyla anılmaya başlamıştır. O dönemde âsîtânedeki meşâyibin meşburlarındandır. 1244/1828 senesinde meşîbâta geçmiş bir sene sonra görevi oğlu Şeyb Muhammed Gâlib Efendi'ye bırakarak uzlete çekilmiştir. Abdusselem türbesinde mefûndur Vassâf, *Sefîne*, 1, 351.

36 1245/1829 tarihinde babası Mehmed Emîn Efendi'nin yerine Âsîtâne'ye Şeyb olmuş (Vassâf, *aymî yer*. Özdamar, *a.g.e.*, S. 74), "Kovacızâde" ismiyle ünlenmiş, otuz dört sene bu görevi sürdürmüştür. Teselya Yenişebri'ndeki Sâdi Dergâhı şeybi Şeyb Muhammed Efendi onun halîfelerindedir. (Vassâf, *aymî yer*. Gâlib Efendi padişahın özel ilgisine mazhar olmalı ki *Lütfî Tarîhi'nin* kaydına göre 1281/1864-65 senesi içerisinde Mâlîye'den bâ-irâde-i mahsûsa şerriye 2000 kuruş maaş tahsis olunmuştur. bkz. *a.g.e.*, s.52). Ramazan 1279/Şubat 1863 senesinde dergâhta Lafza-i Celâl zikri esnasında sayba atarak vefat etmiştir. Rivayete göre güzel ahlaklı nedeniyle berkesin rağbetini çekmiş, Sultan I. Abdülhamid ve II. Mahmud ziyaret amacıyla tekkeye gelip gitmişlerdir. Şiirlerinde Şeyb Gâlib'in neş'esi ve aşkı görünmektedir.

"Cezbe-i aşk ile Şeyb Gâlib, Sâdi nâgâb,

Cân-ı cânâna verüp, söyledi Allah, Allah,

Aşk-ı Hâk sırrına tesîr ediverdik de bemân

Terk-i cân eyleyerek son sözü oldu Allah, Allah".

37 Vassâf, *aymî yer*. Z. Şükrî, *a.g.e.*, (Kreiser)s. 48. Hüseyin Vassâf onun için "son zamanlarında meşîbâta kâbil-i tevfiik olmayacak bâlâtı ibtîyar etmişti" de-

Musa Çavuş Tekkesi

mektedir. Ama hakkında bilgi vermediği bu bâlât nedeniyle olsa gerek ki Sultan Abdülhamid devrinde Hicaz'a sürülmüş ancak II. Meşrûtiyet'ten sonra İstanbul'a gelerek vefat etmiştir. Yahyâ Efendi (1329/1911) den sonra Şeyb Ârif Hikmet Efendi postnişin olmuşsa da MM. Reâsi Mehmed Elif Efendi onu bu makamdan azlederek yerine kendi oğlu Yûsuf Zâbir Efendi'yi postnişin atamıştır. (Yusuf Zâbir Efendi'nin de oturulamayacak kadar bakımsız olan tekkeye âyin icrâsı için ancak Pazartesi günleri gelip gittiği rivâyet edilmektedir. Tanman, *aynı yerler*. Biyografisi için bkz. Albayrak, *a.g.e.*, IV, 381).

38 İsm, "Sâdilik", *DBİA*, VI, 393.

39 Tanman, "Abdüselâm Tekkesi", *DBİA*, I, 56.

40 Kurucusundan dolayı Lagârî Mehmed Efendi Tekkesi olarak da bilinir. XVII. yüzyılın sonlarında Ayyansarâyî'ye göre Nakşî, Zâkir Şükrî'ye göre ise Bosnalı ve Bayrâmî Lagârî Mehmed Efendi (1093/1682) tarafından kurulmuştur. Ayyansarâyî, *Hadîka*, I, 259; Şükrî, *a.g.e.*, s. 57; N. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 354; İsm, "Taşlıburun Tekkesi", *a.g.e.*, VII, 223.

41 Ayyansarâyî ve Süreyyâ, Mehmed yerine "Cemmet" ismini zikretmektedir. bk. Ayyansarâyî, *age*, I, 259; Süreyyâ, *age*, II, 88-89. ayrıca bkz. bk. Ayyansarâyî, *a.g.e.*, I, 259; Özdamar, *a.g.e.*, s. 37.

42 İsm, "Taşlıburun Tekkesi", *a.g.e.*, VII, 223.

43 A. Muhyiddin, Tomâr-ı Tekâyâ, s. 94; Vassâf, *a.g.e.*, I, 342; İsm, "Sâdilik", *DBİA*, VI, 392; Tabibzâde, *Silsilenâme*, s. 16.

44 Tabibzâde, Hüseyin Efendi'nin vefât tarihini 1151/1738-39 olarak kaydetmektedir. bk. *Mecmûa*, s. 57.

45 Tabibzâde, *aynı yer*.

46 Ayyansarâyî, *aynı yer*; Vassâf, *aynı yer*; Tabibzâde, *Silsilenâme*, *aynı yer*.

47 Tabibzâde, *aynı yer*; İsm, *aynı yer*.

48 Vassâf, *aynı yer*; Tabibzâde, *aynı yer*.

49 Vassâf, *aynı yer*.

50 Vassâf, *age*, I, 345; Tabibzâde, *Mecmûa*, s. 57; a. mlf, *Silsilenâme*, *aynı yer*.

51 Ayyansarâyî, *aynı yer*; Süreyyâ, *age*, I, 372; Vassâf, *age*, I, 344.

52 A. Muhyiddin, *a.g.e.*, s. 94.

53 Şükrî, *a.g.e.*, s. 57; Akbatu, *a.g.e.*, c. IV, s. 97; Özdamar, *a.g.e.*, s. 36; İsm, *aynı yer*.

di'nin akrabasıdır. Fukarâ-yı sâbirinden olduğu rivâyet edilmektedir. III. Selim döneminden itibaren Cumartesi günleri tarîkat âyinlerini icrâ etmiş, 8 Cemâziyelâhir 1234 Cumartesi günü vefat etmiştir. Dökmeciler Camii mezarlığına defn edilmiştir.⁶⁷

Yerine halîfesi Sıvacı Sâdik Efendi (ö. Zilhicce 1237/1821) geçmiş, bir müddet sonra vefat edince Musa Çavuş mescidi metruk ve muattal kalmıştır. Bitişindeki Kırkık Hamamı da Mehmed Kethüdâ vakfından olmasına rağmen yıkılmış ve yok olmuştur.

Uzunca bir aradan sonra Rifâiyye'den Yazıcı İbrahim Efendi (1273/1856) tekkeyi yeniden canlandırmış, Nakşî Hâfız Ahmed (1282/1865), halîfesi Mehmed Bahauddin (1300/1882) ve Mehmed Celâledin efendiler meşihatı sürdürmüştür.⁶⁸

5- EDİRNEKAPI ÇAKIRAĞA DERĞÂHI⁶⁹

Edirnekapi, Salmatomruk civarında 19. asrın başlarında kurulmuştur. Kim tarafından tesis edildiği kaynaklarda zikredilmemektedir. Ahmed Muhyiddin Efendi âyin gününün Pazar olduğunu ve Eğrikapı civarında olduğunu zikreder.⁷⁰ Sa'diyeden Çakır Ağa Tekkesi şeyhleri şöyledir:

1- Seyyid Edhem Sabri Efendi (1243/1827) Ejder Efendi halîfesidir.

2- Ahmed Sabri Efendi (1255/1839). Ejder Efendi'nin bir başka halîfesi olup

Medîne'de vefat etmiştir. Aynı zamanda Çakır Ağa Camii'nin imamıdır.

3-Eyüplü Kantarcı Şeyh Hulûsi Efendi (1287/1870)

4-Ali Haydar (1301/1883) Efendi. Şeyh Hulûsi Efendi'nin halîfesidir. Ahmed Muhyiddin Efendi'nin rivayetine göre; sâde dil bir adam idi, ihtiyar, gayet fukaragû bir âdem olup her bir mecliste ağzına baktırır idi. Üsküdar'da Fenâi Tekkesi'nde misafir olduğu bir gün irtihal etmiş ve naşını Hüdâyî şeyhi Rûşen Efendi kaldırıp âsitâne-i Hüdâyî'ye defn etmiştir.⁷¹

5-Şeyh Hasan Hüsnü Efendi (1308/1890).

6- Oğlu Ahmed. 1308/1890 Zilhicce'nin on sekizinci Cuma gecesi Ejder Efendi tekkesi şeyhi Hakkı Efendi'den tac giymiştir. Evkaftan iki yüz elli kuruş taamiye tahsisine irade olunmuştur.⁷²

6- ABDULKADİR HÂKİ BABA ZÂVİYESİ

Eyüp'de Uluca Baba Mescidi kurbünde (Eski Yeni Hamamı kurbünde.) dir. Banisi, Fatih devri ricalinden Veliyyüddin Efendidir. Yanındaki kabristanda medfundur.

a-Şeyh Abdulkadir Haki Baba. Tarîkata nisbeti Resmî Efendi eliyledir. Eyüplü Selim Sâbit bunun halîfesidir.

b-Şeyh Ahmed Eyyübî. Sâdiyeden Taşlıburun Tekkesi şeyhidir. Evvela bu makamda icrâ-yı âyin üzere iken sonradan mezkur Taşlıburun Tekkesine nakl olmuştur.

c-Şeyh Emin Efendi
d-Nuri.

e-Şeyh Mehmed Sadeddin Ceylân: Dergâh bir müddet arsa halinde kalmış Kâdirî hulefasından Ceylan adlı birisi bir hücre ve tevhidhâne inşa etmiş, dergâhın kendi uhdesine tevcihini irâde etmiştir. O dönemde MM. Reisi olan Ahmed Muh-yiddin Efendi, 16 Şaban 1322 Salı günü bu küşâd işini Yıldız sarayına bildirmiş, Saraydan Eyüp'e giden bir kişi tahkikat yaparak evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nden üç yüz kuruş taamiye tahsis ederek küşâd işi onaylanmıştır.⁷³

7-HASİRİZÂDE TEKKESİ

Bu gün Beyoğlu İlçesi sınırlarında, Sütlüce Mahallesi, Elîfi Efendi Sokağı'nda bulunmaktadır. XIX. yy İstanbul tasavvuf hayatında oldukça canlı, toplum hayatında etkin ve hareketli, her kesimden insanın rağbet ettiği bir tarikat mekânıdır⁷⁴.

Eyüp Taşlıburun Tekkesi'nin beşinci postnişini Kırımlı Şeyh Süleyman Sıdkî Efendi'nin damâdı ve halîfesi olan Mustafa İzzî Efendi müşidinin vefatıyla Sütlüce'ye taşınmış, bir müddet sonra kiracı olarak oturduğu mekânı ve bahçesini satın alarak 1199/1785 tarihinde *Hasîrizâde Tekkesi* diye anılan dergâhı kurmuştur⁷⁵.

1-**Mustafa İzzî Efendi** (ö.1239/1824); Mısır'ın Delta bölgesinden ticâret amacıyla İstanbul'a gelerek yerleşen Halil ed-Demenhûri (ö.1208/1793)'nin oğludur. Sürekli kardeşi Hasırcıbaşı Emîn Ağa'nın dükkânında *imrâr-ı evkât* ettiği için Hasırcı Şeyh adıyla tanınmıştır⁷⁶. Bu sebeple Mustafa İzzî Efendi, "*Hasîrizâde*" diye meşhur olmuştur. Kayınpederi olan Şeyh Süleyman Sıdkî Efendi (ö.1197/1783)⁷⁷ den tarikat terbiyesi görüp hilâfet almış, kısa zamanda şöhreti yayılıp müridleri artmıştır⁷⁸.

1239/1824 senesinde âlem-i dâr-ı bekâ'ya göçmüş, dergâh hazînesine defnolanmıştır. Kendisinin Beşiktaş Mevlevî-

hânesi şeyhi *Mesnevî* şarihi Arap Yûsuf Efendi'ye intisâbı vardır. Şâzilî Tarîkatı'na ise Unkapanı dergâhı seccadenişini Şeyh Hâfız Hüseyin Efendi vesilesiyledir⁷⁹.

Tekke III. Selim tarafından genişletilerek yenilenmiştir. II. Mahmud tarafından 1231/1816 ve 1252/1836 yıllarında iki defa tamir ettirilmiş, bu arada tevhidhâneye bir hünkâr mahfili eklenerek tam teşekküllü bir tarikat külliyesine dönüştürülmüştür. Yerine oğlu Süleyman Sıdkî Efendi geçmiştir.

2-**Süleyman Sıdkî Efendi** (ö.1253/1837), Sütlüce'de tekkede doğmuş, babasından feyz almıştır. 1239/1824 senesinde yirmi dokuz yaşında seccadenişin olmuştur. Zâhiri ilimlerde saygın bir yer edinmiş, kürsü şeyhliğinde bulunmuştur. Ahmed Sâfi onun son derece cömert, zarîf bir kişiliğe sahip olduğunu âlem-i fenâ ya iltifat etmediğini belirtmektedir. II. Mahmud kendisine fevkalade teveccüh gösterdiği için 1250/1834 senesinde dergâhı yeniden tamir ve bazı bölümler ilâve ettirmiştir⁸⁰.

Kendisinden *Mesnevî* okuduğu için Murad Molla Şeyhi, Mehmed Murad Efendi vasıtasıyla teberrüken Nakşî, Galata Mevlevîhânesi şeyhi Gâlib Dede vasıtasıyla Mevlevî icâzetleri bulunmaktadır. Hüseyin Vassâf onun 1259/1843 tarihinde vefat ettiğini söylerken Ahmed Sâfi Bey 1253/1837 tarihinde göçtüğünü ve o târihte meşihata geçtiğini belirtir.

Farsça ve Türkçe şiirleri olmakla beraber Ahmed Sâfi Bey özel bir defterde yazılı olup dergâhda bulunduğunu, Hüseyin Vassâf da çoğunluğundan kaybolduğunu belirtir⁸¹. Süleyman Sıdkî Efendi'nin büyük oğlu askerlik mesleğini seçerken, ortanca oğlu Hasan Rızâ Efendi postnişin olmuştur.

3-**Şeyh Hasan Rızâ Efendi** (1302/1884); 1229/1814 senesinde doğmuş, 1253/1837 senesinde babasının vefatıyla, yirmi dört yaşında ismi geçen dergâha şeyh olmuştur. Cezbeli bir zât olan Hasan

54 Haskan, *Eyüp Taribi*, c. 1, s. 131; İşin, *a.g.m.*, s. 224.

55 Ayvansâyî, *Hadîka*, I, 281; Tanman, "Balçık Tekkesi", *DBİA*, II, 14; Koçu, *İst. A.*, VIII, 4483; Telci, "İstanbul Tekkeleri", s. 203; N. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 67; Muslu, *a.g.e.*, s. 285.

56 Ayvansarâyî, aynı yer; Tabibzâde, *Mecmûa*, s. 56. *SO'de Mahmud Efendi'nin Uşşâki olduğuna dair bir kayıt vardır.* bk. Süreyyâ, *age*, IV, 324.

57 Tabibzâde, aynı yer. Ayrıca *SO ve Hadîka'da*, Abdullah Efendi'nin Halvetliğin Şemsilik kolundan icazetli olduğuna dair de bir bilgi vardır. *SO'de vefât taribi 1159/1746 olarak gösterilmiştir.* bk. Süreyyâ, aynı yer; Ayvansarâyî, aynı yer.

58 Ayvansarâyî, aynı yer; Süreyyâ, *SO*, III, 342; Tabibzâde, *Mecmûa*, s. 56; İşin, "Sümbüllük", *DBİA*, VII, 109) *SO'de Abdülhamî Efendi'nin vefât taribi Zilkâ'de 1203/Ağustos 1789 olarak gösterilmiştir.* bk. Süreyyâ, aynı yer.

59 Zâkir Şükri, *a.g.e.*, s. 56.

60 Ayvansarâyî, *a.g.e.*, I, 281; M. Süreyyâ, *a.g.e.*, III, 194.

61 Ayvansarâyî, *a.g.e.*, I, s. 281-2.

62 bkz. Hatice Aynur, *a.g.m.*, s. 34.

63 Geniş bilgi için bkz. A. B. Turnalı-E. Yücel, "Az Bilinen Tekkelerin Yerlerine Dair Bir Araştırma", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 70-71, Şubat 1994, s. 177-180.

64 M. Süreyyâ, *a.g.e.*, III, 102 ve IV, 472.

65 Özdamar, *a.g.e.*, IV, 34.

66 Şeyh Emin Efendi Otakçılar da kendi tekkesinde âyin icrâ ederken III. Selim döneminin ortalarında vefat etmiş, tekkesi babçeye dönüşmüş, mezarı kaybolmuştur. Kabir Şeyh Mustafa Kirpâsî'nin gayretleriyle yeniden ortaya çıkarılmıştır.

67 Ayvansarâyî, *Hadîka*, I, 268; M. Süreyyâ, *a.g.e.*, IV, 466.

68 Şükri, *a.g.e.*, s. 55; Özdamar, *a.g.e.*, s. 34.

69 Şükri, *a.g.e.*, s. 15; Akbatu, *İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyirî*, III, s. 69; Özdamar, *a.g.e.*, s. 106.

70 A. Muhyiddin, *a.g.e.*, s. 215.

71 A. Muhyiddin, *a.g.e.*, s. 215.

72 A. Muhyiddin, *a.g.e.*, s. 215.

73 Adı geçen şeyh koşa koşa MM Reisi Ahmed Muhyiddin Efendi'ye teşekküre gelmiştir. A. Muhyiddin, *a.g.e.*, s. 243.

74 Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi*, II, 226-228; Raif, *Mirât*, 241, 562-568; M. Sertoğlu, "Sütlüce ve Üç Hattat Mezarı", *Hayat Tarib Mecmuası*, sy. 3 (Mart 1977), s. 13-17; a. mlf. "Halıcıoğlu'ndan Kasımpaşa'ya", *age*, sy. 4, (Nisan 1977), s. 15-24; a. mlf. "Kasım-

paşa", *agđ*, (5 Mayıs 1977), s. 48-53; Tanman, "Hasırzâde Tekkesi", *İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı*, VIII, (1977), 107-142; a. mlf., "Hasırzâde Tekkesi", *DBİA*, IV, 7-9; a. mlf., "Hasırzâde Tekkesi", *DİA*, VI, 384-86; Özdamar, *a.g.e.*, s. 190.

75 Z. Şükrî, *a.g.e.*, 58; Tanman, *Aynı yerler*.

76 Elif Efendi, *Tensîvü'l-Mubibbîn*, (1342), s. 47.

77 İstanbul'da o tarihlerde bulunan yirmi civarındaki Sa'dî Dergâhı'nın yarısının şeyhi, Şeyh Süleyman Sıdkî Efendi'nin halifesidir. bkz. Vassâf, *Sefîne*, I, 344.

78 Vassâf, *Sefîne*, I, 357.

79 Ayyansarâyî, *Hadîka*, I, 303-305; Vassâf, *Sefîne*, I, 357.

80 A. Sâfî, *Sefîne*, XII, 1384.

81 A. Sâfî, *a.g.e.*, XII, 1384; Vassâf, *Sefîne*, I, 358. Hasırzâde ailesinin mülkü olan harem ve selâmlık binası 1983 tarihinde içindeki kıymetli bat levhaları, tarikat eşyası ve kitaplarla birlikte tarihe karışmış, ancak tevbidhânesi günümüze ulaşmıştır. Tanman, *a.g.m.*, *DİA*, VI, s. 384.

82 A. Sâfî, *aynı yer*; Vassâf, *aynı yer*; Tanman, *a.g.m.*, *DİA*, VI, 384.

83 Bu naat'ı Vassâf, Süleyman Sıdkî Efendi'ye Sâfî Bey ise Şeyh Hasan Rızâ Efendi'ye atfetmektedir. bkz. Sâfî, XII, 1384-1385; Vassâf, *Sefîne*, I, 358.

84 Bu tekkenin son postnişini Yusuf Zâbir Efendi, babası MM. reisi Elif Efendi'nin telif ettiği *Tensîvü'l-Mubibbîn* adlı eserini 1342 baskısına dedesi Ahmed Muhtar Efendi'nin tercüme-i bâlini eklemiştir.

85 Elif Efendi, *Tensîvü'l-Mubibbîn*, s. 47.

86 Elif Efendi, *aynı yer*; Sâfî, *Sefîne*, XII, 1393; Vassâf, *Sefîne*, I, 362.

87 Elif Efendi, *Tensîvü'l-Mubibbîn*, s. 46; Vassâf, *Sefîne*, I, 362.

88 Elif Efendi, *a.g.e.*, s. 50.

89 Elif Efendi, *a.g.e.*, s. 49.

90 M. Elif Efendi'nin resmî terceme-i bâl evrâkı ŞS Arşivi 326 nolu dosya içerisinde bulunmaktadır.

91 Elif Efendi'nin bayatı için bkz. Vassâf, *Sefîne*, I, 354 vd.; İbnülemin, *SATŞ*, 291-293, 983-985, 1674-1672; Albayrak, *Osmanlı Ulemâsı*, III, 150-151; Koçu, "Elif Efendi", *İst. A*, IX, 4518; *TA*, XV, 83; Azamat, "Elif Efendi", *DİA*, 11, 37-38.

92 Şeyhin Türkçe, Arapça ve Farsça şiiirlerden meydana gelen bu eseri kütüpbâne kayıtlarında görülmektedir. Ancak *SATŞ* ve *Sefîne* de bu şiiirlerden örnekler bulunmaktadır.

93 *Mesnevîhân* Hoca Hüsameddin Efendi, Osman Salabaddin Dede, Ahmed

Rızâ Efendi, 1265/1848 senesinde meşîhatı küçük kardeşi Ahmed Muhtâr Efendi'ye bırakıp uzlete çekilmiş, 1302/1884 tarihinde yetmiş iki yaşında münzeviyâne yaşadığı Eyüp'deki evinde vefat etmiştir⁸².

Bir naatında;
Kudûmün Hak teâlâdan atâdır,
Ya Rasûlellah
Zuhûrun derd-i isyâna devâdır,
Ya Rasûlellah
Hevâ-yı nefis ile müstağrak deryâ yı isyânım
Elim tut düşmüşüm, hâlim hebâdır,
Ya Rasûlellah,
Dâhil-i handanım, bir garîb ü bî kesîm şâhâ
Niyâzım hazretinden, ilticâdır,
Yâ Rasûlellah
Rızâî derd-i mendin lütf-u ihsânın niyâz eyler,
Boyun bükmüş kapuda bir gedâdır,
Yâ Rasûlellah⁸³

4-Ahmet Muhtâr Efendi (ö.1319/1901); Şeyh Süleyman Sıdkî Efendi'nin küçük oğludur. Sütlüce Dergâhı'nda 1237/1821'de dünyaya geldi. Babasının vefatında on sekiz yaşında olduğu için meşîhata kardeşi Hasan Rızâ Efendi geçerken, kendisi ilim tahsili ve tekkenin diğer hizmetleriyle meşgul olmuştur⁸⁴.

Kardeşinin uzlete çekilmesiyle, büyük kardeşi İsmail Necâ Paşa'dan hilâfet almış, yine halazâdesi ve babasının diğer halifesi Şeyh İbrahim Atâullah Efendi'den tâc giymiştir. Mesnevîhân Hasan Hüsameddin Efendi'den *Mesnevî* okumuştur.

Şâziliyye'den Alibey Köy'de Silahtar Abdullah Ağa'nın inşa ettirdiği tekkenin şeyhi Mahmud Emîn Efendi'ye daha sonra da Şeyh İbrahim Berâdetü'l-Medenî'ye⁸⁵ nisbeti vardır. Yine Mevleviyye Tarikatı'na nisbeti de Hemdem Çelebi döneminde Aşçı Dede olan Muhammed Dede vasıtasıyladır.

Son derece halîm, dinin emirlerine mütemessik, sünnet-i seniyyeye bağlı olduğu,

herkese iltifat ettiği, âlimleri ve sâlihleri sevdiği, yalnız kaldığında zikir ile meşgul olduğu, kalabalıkta konuşmayı dinlemeyi tercih ettiği rivâyet edilmektedir. Çoğunlukla *Kûtu'l-Kulûb* ve *Risâlei Kuşeyrî* ile tasavvufî kitaplar okuduğu, "İmam Şaranî şeyhim, *Letâifü'l-Minen mürşidimdir*" dediği nakledilmektedir. Merâsimlerden hoşlanmadığı, hatta dergâhtaki bazı âdetleri kaldırdığı için olsa gerek bir müddet sonra (1297/1879) Hicaz seyahati dolayısıyla meşîhatı vekâleten oğlu Elif Efendi (ö.1346/1927)'ye bırakmıştır⁸⁶. Dönüşünde ise meşîhâta râğbet etmemiş, zikir esnasında sürekli dargâhta bulunmakla beraber misâfir gibi davranmış, dergâhın işlerine karışmamıştır⁸⁷. Buna rağmen Nakşibendiyye-i Müceddiyye'yi Horasanlı Sahibzâde Hoca Fâzıl Kâdir Efendi'den, Rifâiyye'yi Hamalî Şeyh Ömerü'l-Harîrî'den, Halvetiyye'yi Sayda meşâyihinden almış, Ahmed el-Bedevî ve Abdulkâdir-i Geylânî'nin rûhâniyyetinden istifâde etmiş olduğunu torunu Yûsuf Zâhir Efendi haber vermektedir. Her hangi bir eseri olmasına rağmen, bazı şiiirleri ve çeşitli tarih beyitleri mevcuttur⁸⁸. Onun şu dizeleri birçok tarîkate müntesib olduğunu ve şiiirdeki gücünü göstermektedir.

Şeyh Sa'düddin hâdi-i tarîkattır bana
Hem tarîk-ı Şâzîlî, akvâ-yı nisbettir bana
Mevleviyem, Kâdiriyyem, Ahmedî'nin çâkerî
Nakşibendî'den de ahz-ı feyz ve himmettir bana
Halvetîyim fârigu'l-bâl ede Hak bu kemterî
Üns-ü billah ile matlab-ı sırr-ı vahdettir bana
Kıldı Hak "Envâr-ı Kudsiye"yle zulmetten halâs
Şeyh-i Şîrvânî Velî nûr-ı basirettir bana⁸⁹

5-Ahmed Muhtâr Efendi'nin oğlu Mehmed Elif Efendi (ö.1346/1927), İstanbul tekkelerinin son döneminde derin bilgisi, sohbetinin güzelliği, örnek ahlakı ve sa-

natsever kişiliğiyle ün yapmıştır. 1325/1907'de Meclis-i Meşâyih reisliğine getirilen Elif Efendi⁹⁰ Yenikapı Mevlevî-hânesi postnişini Osman Salahaddin Dede'den (ö.1305/1887) Mevleviyye ve *Mesnevîhanlık* icâzeti almış, Zeki Dede ile Rakım Efendi'den talik meşk etmiştir. Dergâhını ziyaret eden Şamlı Yunus eş-Şeybânî'den Sa'diyye, Muhammed Zâfir Efendi'nin halifesi İbrahim el-Berâde'den Şâziliyye icâzeti almıştır. Elif Efendi'nin şeyhliği süresince Hasırîzâde Tekkesi parlak bir kültür hayatına sahne olmuş, dönemin tanınmış âlimleri, mûsikî üstadları, tarikat şeyhleri, devlet adamları, saray mensupları tekkedeki âyinlere ve *Mesnevî* derslerine iştirak etmiştir⁹¹. Eserleri

1-*Dîvân*⁹²,

2-*Tenşîtü'l-muhibbîn*⁹³,

3-*el-Kelimetül-mücmelle fî tuhfeti'l mürsele*⁹⁴,

4-*Muhtârü'l-enbâ, fi'l-hurûf ve'z-zurûf ve ba'zî'l-esmâ*⁹⁵,
*el-Mebde*⁹⁶,

5-*ed-Dürrü'l-mensûr fî hizâneti esrârî'n-nûr*⁹⁷,

6-*Def'ul-vecel bi cünneti'l-ecel*⁹⁸,

7-*el-Bârikât*⁹⁹,

8-*et-Tenbîh*¹⁰⁰,

9-*en-Nehcül-kavîm li men erâdeen yestekîm*¹⁰¹,

10-*Semerâtü'l-hads fî ma'rifeti'n-nefs*¹⁰²,

11-*Tasrîhü'l-ümme bi tavzîhi hükmi's-salât bi't-terceme*¹⁰³,

12-*İrşâdü'l-gavîn bi reddi nazariyyeti Darwin*¹⁰⁴,

13-*en-Nûru'l-Fürkân fî şerhi lügati'l-Kur'ân*¹⁰⁵

B-EYÜP'TE SÂDÎ KÜLTÜRÜ

XVIII. asır Sâdîlik yanında "kıyam zikri" esas alan Rifâîlik ve Celvetîliğin de İstanbul'da yükselişe geçtiği, yaygınlaştığı, yeni tekkeler kurduğu, İstanbul kültürüyle

kaynaştığı bir dönemdir. Diğer yandan Sâdîliğin adı geçen iki kolu, bu dönemden itibaren çoğu zaman bağımsız, bazen de aynı tekkelerde Sâdîlik adına ortak meşihat vazifesi üstlenmişlerdir.¹⁰⁶ İlk önce Eyüp bölgesinde yaygınlaşan tarikat ikincisi olarak Fatih ve hemen ardından Üsküdar bölgesinde yeni tekkeler kurarak yaygınlaşmıştır.

Sâdîlik kıyâmî zikir usûlünü benimsemiş bir tarikattır. Diğer kıyâmî zikri tercih eden tarikatların âyinlerinde olduğu gibi, bu tarikatın âyinlerinde de ayakta karşılıklı zikir safları oluşturularak ve vücud ile baş sağa sola sallanıp döndürülerek zikredilir. Önce oturularak oluşturulan zikir halkasında şeyh efendinin Fatîha'sı ile zikir âyini başlar. Okunuşu bakımından Rifâî evrâdına benzer özel bir beste ile Sâdî evrâdı topluca okunur. Sonra bir süre kelime-i tevhid çekilir. Kısa bir duâ ve Fâtîha'dan sonra ayağa kalkılarak kıyam zikri başlatılır. "Hû", "Hay", "Allah" "Dâim", "Kayyûm" gibi Allah'ın isimleri zikredilir. Harfler belli edilmeden sadece sesle dile getirilen "kalbî" zikre geçildiğinde vurmalı sazlar kullanılmaya başlar. İsm-i Celâl zikrinde mutlara "halile" (zil) vurulur. Zâkirler zikrin temposuna uygun ilâhîler ve kasîdeler okurlar.¹⁰⁷

Sâdî âyininin kendine mahsus bir özelliği şudur: Kalbî zikre başladığında hastalar, özellikle de çocuklar, görevli dervişlerce tevhidhaneye getirilip yüzükoyun yere yatırılır. Şeyh efendi de bu hastalarla çocukların üzerinde zikrederek ve dua okuyarak yürür. Buna "Devsiyey" denir. Hz. Peygamber'in doğum ayı olan Rebûlevvel ayında âyinin bu şekli mutlaka uygulanır.¹⁰⁸

Yine Sâdîliğe mahsus kalbî zikirde gerçekleşen bir özellik daha vardır: Şeyh efendi ile karşısında duran derviş göz göze bakışırlar, derviş bir kalıp gibi donarak

Mubtâr Efendi gibi şeyhlerinin biyografisini içermekte, dönemin tasavvufî hayatını yansıtmaktadır. bkz. H. Mahmud Yücer, "Eyüp'te Tâtüniye Tekkesi ve Tenşîtü'l-Mubibbîn bi Menâkıb-ı Hoca bûsâmeddin", *Tasavvuf*, sy. 9 Temmuz-Aralık 2002.

⁹⁴ Muhammed el-Burhanpûrî (1029/1620)'nin *Merâtib-ü Vücûd* bahislerini anlatan eserinin şerhidir. (Türkçe, İstanbul 1342)

⁹⁵ Türkçedir. Arapça'daki harf, zarf ve bazı isimlere dairdir. *Vassâf*, I, 356.

⁹⁶ *İşagocî* adlı mantık kitabının şerhidir. (telîfi 1310/1892)

⁹⁷ S. Kıp., YB, nr. 2038. en-Nûr âyetinin Arapça Tefsîridir.

⁹⁸ S. Kıp., *Tâbir Ajâ*, nr. 477, Ecel hakkındaki sorulara cevaplardan oluşur.

⁹⁹ S. Kıp., YB, 2035. Arapça Elif Efendi'nin özdeyişlerini ihtivâ etmektedir.

¹⁰⁰ S. Kıp., YB, 2035, vr. 37-49. *Zikir ve âdâba dairdir*.

¹⁰¹ S. Kıp., YB, nr. 2035, vr. 51-81. *Akâide dairdir*.

¹⁰² S. Kıp., YB, nr. 2036. Hz Ali Efendimizin nefisle ilgili sorulan sorulara verdiği cevaplardan oluşmaktadır.

¹⁰³ Namazda Sürelerin Türkçe okunmasının câiz olmadığına dair bir eserdir.

¹⁰⁴ Vefâtına kısa bir süre kaleme almış ve Darwin nazariyesini tenkit etmiştir.

¹⁰⁵ Kaynaklarda geçmesine rağmen yeri tespit edilememiştir.

¹⁰⁶ Işın, "Sâdîlik", *DBİA*, VI, 394.

¹⁰⁷ İnançer, Aynı yer. Sâdîlikte on iki esmâ üzere talim üslûlü uygulanmaktadır: Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kabbâr, Vâhid, Azîz, Vedûd, Vehbâb, Mübeymin. *Vassâf*, aynı yer.

¹⁰⁸ Aynı yer.

¹⁰⁹ Aynı yer. Şemsî, *Yadigar*, s. 381-382. Ayrıca bkz. İsmail Akbulut *Bursa'da Sâdiyye Kültürü ve Zinciri Ali Efendi Dergâhı*, (YL Tezi) Bursa 1997. Sâdiyye meşâyibi dâba çok havâs ilimlerine vukûfiyyeti, halkla iç içe yaşamaları, kerâmetleri onların yararına kullanmalarıyla tanınmaktadır. Mesela Bursa Zinciri Ali Efendi Dergâhı Şeyh i Mustafa Efendi (1212/1797), baksız yere kâtilik iddiasıyla idam edilmek üzere olan bir genci darağacında dondurup idamdan sonra ayıltığı için tekkesinin adı "Dondurma Tekkesi" ne çıkmış, bu târibten sonra da o adla anılmıştır. Şeyh Mustafa Efendi'nin tarikat silsilesi İstanbul Etyemez Dergâhı kurucusu Şeyh Ali Hulûsî Efendi (1197/1782)'ye dayanmaktadır. Önceleri Bursa Hâce Muslibiddin Mektebi'nde Sâdiyye âyinleri icrâ ederken yerine geçen oğlu Şeyh Mehmed Said el-Hüs-

nî Efendî (1230/1815)'de tarikat düşmanı ve tezyif amacıyla dergâha gelmiş iki kişiyi mahfilde dondurması, akabinde de derviş etmesi gibi kerâmetlerle tanınmıştır. Şeyh Mustafa Efendî'nin Bursa şehrini zararlı bir yıldandan kurtarması ve karşılığında şebir müteselliminin hediye ettiği 500 kurusluk vakıf için bkz. Şemsî, *Yâdiğâr*, s. 382-83.

110 Aynı yer.

111 Nevbe, saban kapağına benzer bir kap üzerine gerilmiş deriye, bir kayış ile ritmik darbeler vurularak çalınan değişik çap ve büyüklükteki vurmalı sazdır. bk. İnançer, *aymı yer*.

112 İnançer, *aymı yer*.

113 İnançer, "Sâdîlik/Sâdîlikte Zikir Usulü ve Musiki", *DBİA*, VI, 394-395.

114 Tekkelerde şeyh efendilerin kendinden sonraki vekilini yetiştirdiği, halife veya öğrenciler arasından seçtiğini bilmekteyiz. Yetiştirilen halifeler farklı bölgelerde irşâd faaliyetlerine gönderilerek, bunlar arasından en erşedi, hocasından sonra merkeze postnişin olmaktadır. Bu intihâb işine resmî veya gayri resmî biçim müdahale olamazdı. Problemler çıkmıyor değildi. Özellikle büyük maddî varlığı olan zâviyelerde mütevellî problemi yaşıyorlardı ancak bunlar da özel fermanlarla, mahkeme kararlarıyla veya pâyitabttan gönderilen özel görevlilerin bakemliğinde çözülmüyordu. İstanbul ve Bursa gibi büyük şehirlerde mutasavvıflar arasında çıkan problemler de herkesin ilmi ve manevî yönüne saygı duyduğu meşâyih'in bakemliğinde halloluyordu. Daba çok saygıya dayalı bu otoritelere devletin de destek olduğu, kısmî yetki verdiği, yani bir yönü muhabbete diğer tarafı saraya bakan yan resmî diyebileceğimiz *Şeyhülmeşâyihlik* makamının ibdâs edildiği anlaşılmaktadır. Şeyhülmeşâyihlerin daba çok manevî kemâline inanılan şeyhler için uygun tekke veya sahibi kalmamış tekkelere uygun şeyh bulunması amacıyla gayret gösterip Şeyhülislâm veya Sadrazam nezdinde girişimde bulunduğu, çoğunluğu arz tarzındaki bu tekliflerin ricâ gibi algılanarak çözüm üretildiği görülmektedir.

115 Vassâf, *Sefîne*, I, 342.

116 İbnülemin, *a.g.e.*, X, 1674.

117 Ebu'l-Vefâ Şeyh İbrahim Sâdî Şeybânî'nin halifesi Muhammed Ziyâd Efendî, Şam yakınlarında bulunan ve Kadem köyündeki, içerisinde "kadem-i şerif" in de bulunduğu mescidi yaptırmıştır. Sultan I. Abdulhamid'in İstanbul'a davet etmesi üzerine, 26 Cemaziyelâbir 1198/17 Mayıs 1784'te "kadem-i şe-

hareketsiz kalır, âyinin sonunda yine şeyhin bakışı ile eski haline döner. Buna "Sâdî dondurması" denilir.¹⁰⁹

Sâdî tarikatı mensupları, tarikatın asıl merkezi olan Şam'da, Emeviye Camii'nde cuma namazlarından sonra âyin düzenlerlerdi. Merkezdeki bu usûlün yansıması olarak İstanbul'da da Ayasofya Camii'nde özellikle kadir geceleri, Sâdî âyini düzenlenirdi.¹¹⁰

Sâdî tarikatına mahsus bir diğer husus, özel "nevbe"¹¹¹ törenleridir. Nevbe töreninde tevhidhanede bulunan herkes vurmalı saz kullanır. Şeyh efendî, zâkirbaşı, seyitler ve on iki yaşından küçük şeyh çocukları halife, halifeler ile misafir şeyhler *nevbe*; zâkirler *kudüm*; bütün dervişler *bendir* ve *mazhar* vururlar. Bu âyinde, önce "nevbe takdimi" denilen yerde ve gökteki her varlığın Allah'ı zikretmekte olduğunu belirten Kur'an ayetleri zâkirbaşı tarafından okunur. Sonra Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden alınan Hz. Peygamber'in Medine Mescidi'nde minber yapılmadan önce sırtını dayayarak hutbe okuduğu direğin (veya kuru hurma ağacı gövdesinin) minberin yapılması ve Hz. Peygamber'in artık sırtını dayamaması ile ayrılık acısından ağlayıp inlemesini anlatan menkıbe, yine özel bestesi ile okunur. Bundan sonra bütün sazlar vurularak "*illallah Hay*" ve "*Allah yâ Dâim*" zikrine başlanır. Sâdîliğe mahsus bu zikir tarzına "*tulûbî nevbe*" denir. Sâdî âyinlerinde ve özellikle nevbe töreninde Arapça güfteli şuguller okunursa da, ağırlık Türkçe ilâhîlerdedir.¹¹²

İstanbul'da Sâdîliğin faaliyet gösteren kolları, birtakım geleneklerini muhafaza etmelerinin yanı sıra, müsikîde Türk ve İstanbul kültürü etkisi altında gelişme göstermiştir.¹¹³

Tekke ve zâviyelerin kapatıldığı 1925 tarihine gelindiğinde, Eyüp Sâdî tekkeleri içerisinde geleneğini ve canlılığını Lagari Tekkesi, Hasîrizâde Dergâhı'nın muhafa-

za ettiği görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki XX. yüzyılın başlarında; savaşlar, göçler, tekke vakıflarına müdahaleler dahası ehliyetli şeyhlerin bulunmaması gibi nedenlerle İstanbul tekkelerinin başına gelenler Eyüp Sâdî tekkelerinin de başına gelmiştir.

C-DEVLET ERKÂNI VE SÂDİLİK

Sanayi çağı denilen XIX. asırda örgütlü toplum olma zorunluluğu doğmuş, müesseseleşme için gayretler başlamıştı. Bütün bunlar da bürokrasiyi ve resmî denetimi gerekli kılıyordu. Sosyal bir kurum olan tekkeler ise bu döneme kadar kendi kural ve kaideleri içerisinde çalışmalarını yürütmüşlerdi¹¹⁴.

İdare adına tekkeler üzerindeki ilk düzenlemelerin XVIII. asrın başlarından itibaren başladığını görmekteyiz. Hüseyin Vassâf, Eyüp Kadılığı'ndan Taşlıburun Tekkesi şeyhliğine geçen Gözoğlu Şeyh Hüseyin Efendî (1151/1738)'nin fermanla Sâdiyye meşâyihî üzerine *Şeyhülmeşâyih* tayin edildiğini haber verir ve Sâdîler üzerine ilk Şeyhülmeşâyih tayininin 1140/1727'de inzivâya çekilen Şeyh Abdüsselâm Şeybânî ile başlamış olma ihtimalini ileri sürer¹¹⁵.

İbnülemin'in kaydına göre de, II. Mahmud sevdiği ve ara sıra ziyaret ettiği Süt-lüce Hasîrizâde Tekkesi şeyhi Süleyman Sıdkî Efendî (ö.1253/1837)'yi, Bedevî ve Sâdî meşâyihî üzerine mümeyyiz ve *Şeyhülmeşâyih* tayin etmiş, bu hususta ferman yayınlamıştır¹¹⁶.

Ancak kaynaklarda diğer tarikatlardan ayrı olarak Sâdî organizasyonu için geçerli görünen reîsulmeşâyih tayini hususunun daha sonra devam etmediği anlaşılmaktadır. Öyle görülüyor ki Sâdîlik de diğer tarikatlar gibi aynı kategoride değerlendirilmiş özel murâkâplık yerine genel tekke kurumu içerisinde değerlendirilmiş, daha sonra MM Nezâretine bağlanmıştır.

Muhammed Ziyâd Efendi, Sultan I. Abdülhamid'in İstanbul'a davet etmesi üzerine pâyetâhta gelmiş¹¹⁷, devlet erkânı nezdinde saygı görmüş,¹¹⁸ Hacı Muhammed Vehbî Efendi (ö.1303/1885) uzun süre Veliahd Reşâd'a Farsça muallimliği yapmıştır.¹¹⁹

BİBLİYOGRAFYA

Abdulmutî İbn Sâlim b. Ömer eş-Şiblî es-Semlavî, *Abîku's-saadeti'l-ebediyye fî tarîki's-saadeti's-Sa'diyye*; *Tibyân-ı vesâ'il-i-Hakâyik* içerisinde c.II, ss132-138.

Ahmed b. Muhammed Veterî, *Ravzatü'n-nazirin ve hulasatu menakibi's-sâlihîn*, Kahire: Matbaatü'l-Hayriyye, 1306.

Abdurrahman b. Abdülkerim el-Medenî el-Kâdirî el-Ensârî, *Risâle fî't-tarîkati's-Sâdiyye* (1195/1780), Sül. Ktp., Esad Efendi, 3633.

Ahmed Muhyiddin, *Tomâr-ı Tekâyâ*, (Özel Nüsha)

Ahmed Münib, *Mecmua-i Tekâyâ*, (İstanbul 1307).

Ahmed Sâfî Efendi, *Sefîne-i Sâfî*, I-XVIII, S. Ktp. Mikrofilm Arş. Nr. 2096.

Ayvansarâyî, Hüseyin, *Hadîkatü'l-Cevâmî*, II, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1281 s.189-191.

B. Turnalı-E. Yücel, "Az Bilinen Tekkelerin Yerlerine Dair Bir Araştırma", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 70-71, Şubat 1991, s. 177-180).

Baha Tanman, "Abdülbâkî Efendi Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, I, 29.

Behcetî İsmail Hakkı el-Üsküdârî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdâr*, (yay. B:N: Şehsüvaroğlu) İstanbul 1976.

Ekrem Işın, "Sâdîlik", *DBİA*, VI, 393.

Elif Efendi, *Tensîtü'l-Muhîbbîn*, İstanbul 1342.

Emin Efendi, *Menâkıb-ı Kethüdâzâde el-Hâc Mehmed Ârif*, Dersâdet 1302.

Hasan Receb Saka, *er-Ravzatü'l-behiyye fî mâ yeteallaku bi't-tarîkati's-sâdiyye*. [y.y., t.y.] 63.

H. Mahmut Yücer, "Sâdîlik ve Üsküdar'da Sâdî Tekkeleri", *Üsküdar Sempozyumu II*, 12-14 Mart 2004.

M.N.Haskan, *Eyüp Tarihi*, c. 1, s. 131

Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. yüzyıl)*, İstanbul 2003.

Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Sül. Ktp., YB., nr. 2305-2309, c.V/II, 90-91.

Işın, "Taşlıburun Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, I/ VII, 223

İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, İstanbul 1979.

İnançer, "Sâdîlik/Sâdîlikte Zikir Usulü ve Musiki", *DBİA*, VI, 394-395

M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. III/1, İstanbul 1338.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, IV/II, Matbaa-i Âmire 1308.

Mehmed Şemseddin (Şemsî), *Yâdigâr-ı Şemsî*, (Haz. M. Kara-K. Atlansoy), Bursa 1997. 225-26

Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001.

Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. yüzyıl)*, İstanbul 2003.

Sâdî Muhammed b. Ömer el-Halebî, *Muhtasarı Risâle fî beyân-ı tarîkati's-Sâdiyye*, Sül. Ktp., H. Hayri-H.Abd., nr. 145.

Sâdullah b. İsa, *Risâletü's-Sâdiyye* (945/1538), Sül. Ktp. Carullah. nr. 171.

Seyyid Abdurrahman el-Hüseyinî, (Şeyh Sâdedin Cibâvî'nin halifesidir) *er-Risâletü'l-Muhammediyye fî'r-reddi ani's-sâdeti's-Sâdiyye*, AKtp., OE, nr. 158.

Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, II, 43.

Tuğrul İnançer, "Sâdîlik/Sâdîlikte Zikir Usulü ve Musiki", *DBİA*, VI, 394-395.

Zâkir Şükrî, *Mecmua-i Tekâyâ*, (Yay. M. S. Tayşi-K. Kreiser), Berlin 1980.

Zâkir Şükrî, *Silsilenâme-i Aliyye-i Meşâyah-i Sûfiyye*, Hacı Semil Ağa Ktp., Hüdâyî, nr. 1098.

rif'i başının üstüne koyup yürüyerek İstanbul'a getirmiştir. Muhammed Ziyâd Efendi bu nedenle çok büyük bürmet ve itibar görmüştür. Vassâf, *a.g.e.*, I, 363; Tabibzâde, *a.g.e.*, s. 20. Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid*, İstanbul 2004, s. 74.

118 Sultan I. Abdülhamid döneminin nüfuzlu şeyhlerinden biri olan Muhammed Ziyâd Efendi'nin, başta Sadrazam Halil Hamid Paşa olmak üzere pek çok üst düzey devlet yöneticisini kendisine intisap ettirmek suretiyle Sâdîliğe İstanbul'daki tarikatlar arasında güçlü bir statü kazandırmıştır. Tekkenin yönetimi kendisinden sonra posta geçen aile üyesi şeyhler tarafından yürütülmüştür. Mesela Kadem-i Şerif Tekkesi'nin bulunduğu arsada önceleri Kapıcıbaşı Konağı vardı. Sadrazam Halil Hamid Paşa (ö. 1200/1785) derhal bu arsayı satın almış ve üzerine tekke yapılmak üzere vakfetmiştir. 1190/1776'da tekkenin inşaatı tamamlanmış ve Muhammed Ziyâd Efendi'ye teslim edilmiştir.

119 Ege kıyılarında etkinliğiyle tannan ve Sâdiyye'den Koçacı Dergâhı şeyhi Mehmed Gâlib Efendi'nin balifelerinden olan Hacı Muhammed Vehbî Efendi (ö. 1303/1885) uzun süre Veliahd Reşâd'a Farsça muallimliği yapmış, başlangıçta Sultan II. Abdülhamid ile samimi arkadaş olmalarına rağmen daha sonra bu ilişkilerden kuşkulularak İzmir Payesiyle memleketi Yenişehir'e gönderilmiştir. 1297/1880'de burası Yunanlılarca işgal edilince ailesiyle birlikte İzmir'e taşınmıştır. Vassâf, *Sefîne*, I, 368.